

Monipuolisia näkökulmia metsäteollisuuden historiasta

Kai Häggman: Metsän tasavalta. Suomalainen metsäteollisuus politiikan ja markkinoiden ristiaallokossa 1920–1939. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1055:2, Jyväskylä 2006. 277 s.

■ Kai Häggmanin kirja *Metsän tasavalta. Suomalainen metsäteollisuus politiikan ja markkinoiden ristiaallokossa 1920–1939* käsittelee monipuolisesti ja useista näkökulmista Suomen metsäteollisuutta sotien välisellä ajanjaksolla. Kirja on osa professori Markku Kuisman toimittamaa *Metsäteollisuuden maa* -sarjaa (1–5). Sarjassa on aiemmin ilmestynyt Kuisman kirjoittama ensimmäinen osa *Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620–1920* (2. korjattu painos 2006). Häggmanin kirja on sarjan toinen osa ja ajallisesti jatkoa

Kuisman teokselle kattaen vuodet 1920–39. Tutkimus on toteutettu Helsingin yliopiston Historian laitoksen ja professori Markku Kuisman hallinnoiman ja Metsäteollisuus ry:n rahoittaman metsäprojektin ”Suuryhtiöiden synty. Suomen metsäteollisuuden poliittinen taloushistoria 1920–2000” puitteissa.

Häggmanin kirjan aikaraja on varsin lyhyt. Toisaalta tätä ei voi katsoa mitenkään erityiseksi ”heikkoudeksi”, sillä sen verran merkittävästä ajanjaksosta niin Suomen yleisessä kuin metsäteollisuudenkin historiassa on kysymys. Sen aikana voinee sanoa nuoren tasavallan metsäteollisuuden nousseen valtion keskeiseksi vientiartikkeliksi samalla kun myös muu yhteiskunnallinen kehitys oli ripeää.

Kirjan lähdepohja on tiukasti rajattu tutkimuksen teeman mukaisesti. Primaarilähteiden ytimenä on Metsäteollisuus ry:n arkisto. Täydentävänä aineistona on käytetty lähetystöjen raportteja sekä Hjalmar Procopén ja A. K. Cajanderin kokoelmia. Hieman jää kuitenkin kaipaamaan metsäyhtiöiden omien arkistojen antia. Tosin tätä on paikattu tutkimuskirjallisuuden avulla, johon teoksessa nojaututaan varsin runsaasti. Aihepiirin keskeisen kirjallisuuden tuntemus on hyvä. Teemaa sivuavaa kirjallisuutta – ylipäänsä metsähistoriaa ja metsien käyttöä koskevia tutkimuksia – olisi voinut käyttää enemmänkin, samoin muutamissa detaljeissa olisi voinut viitata laajemminkin tutkimuksiin.

Kirjan rakenne on temaattinen. Tätä puoltaa osaltaan ai-

kajänteiden lyhyys, toisaalta Häggmaninkin tavoitteekseen ilmoittama pyrkimys kokonaisvaltaiseen – historialliseen – katsaukseen. Häggman keskittyy tarkastelemaan metsäteollisuutta niin poliittisista, yhteiskunnallisista, taloudellisista/kaupallisista kuin teollisuuslaitoksiin ja -yhteisöihin keskittyneistä näkökulmista. Temaattinen käsittely tuo rakenteeseen väistämättä jossain määrin pirstaleisuutta – toisaalta tätä paikkaa näkökulmien monipuolisuus.

Häggman kuvaa hyvin Suomen itsenäistymisen jälkeen muodostunutta tilannetta: Suomi oli itsenäistynyt ja pyrki Venäjän markkinoiden sulkeuduttua kohti länsimarkkinoita. Maan oli kuitenkin muutettava metsäteollisuuden painopistettä sahateollisuudesta paperintuotantoon paperin kysynnän noustua ensimmäisen maailmansodan luoman kehityksen myötä. Suomi oli kuitenkin sisällissodan seurauksena varsin epävakaassa tilassa, ja sen tuli nyt löytää väylät metsäteollisuutensa uudistamiseen. Kirjan aloitus jättää kuitenkin hieman ”kaukaa haetun” vaikutelman. Aloituskappaleen painopiste on pitkälti ulkomailla ja siirtyminen Suomen sisäisiin tilanteisiin jää irralliseksi. Myös vuosien 1917–19 tapahtumien tarkastelu jää pinnalliseksi, mihin lienee vaikuttanut Markku Kuisman teoksen ulottuminen vuoteen 1920.

Sen sijaan käsiteltäessä metsäteollisuuden lähtökohtia nuorena tasavallana tuodaan selvästi esille metsäteollisuuden aseman kehitys maan itsenäisyyden alkuvuosina, teollisuuden parissa vähitellen vi-

rinnyt työnantajapuolen järjestäytyminen ja yhteydet valtiovallalla tasolle. Tämä onkin teoksen kiinnostavinta antia. Häggmanin mukaan yleensä talouselämän ja politiikan kontakteja on tutkittu vähän. Laaja kappale ”Teollisuus ei voi irtautua politiikasta” onkin tästä näkökulmasta perusteltu ja tuo mielenkiintoisesti esille metsäteollisuuden kytkökset valtakunnan poliittiseen huippuun ja valtakunnantason päätösvaltaan. Nämä kytkökset olivat niin vahvat, että metsäteollisuuden suurten johtajien – ja heidän pulleiden lompakoitensa – voisi väittää johtaneen maata. Nuoren tasavallan tuotoisinta vientiartikkelia ei sopinut vaarantaa. Häggman selvittää tiiviisti valtion, metsäyhtiöiden ja puuntuottajien/-myyjien välistä asetelmaa kansainvälistyvien markkinoiden, teollisuuden tarpeiden ja puun tuotannon turvaamisen ristipaineissa.

Edellä mainittu asetelma kattaa huomattavan osan kirjan sisällöstä. Myös muut näkökulmat ovat erittäin monitahoisia, mielenkiintoisia ja laajalaisesti teemaa valottavia. Häggman tarkastelee valtion asemaa lainsäätäjänä, metsänomistajana ja puunjalostusteollisuuden harjoittajana, käsittelee vapaaseen kilpailuun sekä ylituotannon rajoittamiseen ja hintatason vakiinnuttamiseen pyrkineisiin kansainvälisiin kartelleihin liittyviä kysymyksiä, pääomien alkuperää, taloudellista nationalismia, kansainvälisten yhtiöiden intressejä Suomessa ja niiden aiheuttamia ristiriitoja. Oman lukunsa muodostavat Neuvostoliiton aggressiivinen kaupapolitiikka

puutavaramarkkinoilla, tasapainon etsiminen/löytämisen näissä ristipaineissa sekä metsäteollisuuden suuntautuminen yhä vahvemmin maailmanmarkkinoille.

Kiinnostavan ”maailmansa” muodostavat puu- ja paperiteollisuusyhtiöt ja niiden integroituminen niin keskinäisesti kuin rahoitusmaailman kanssa – Häggman tuo hyvin esille myös kysymyksen siitä, kuinka ”pienessä maassa asiat väistämättä henkilöityvät”. Teollisuusjohtajat, rahoitusmaailman kärkimiehet ja poliittinen eliitti lomittuivat ja toimivat tahoiltaan joko samaan tai vastakkaiseen suuntaan. Hyvän esimerkin tarjoaa Suomen pitkäaikainen ulkoministeri Hjalmar J. Procopé (1924–31), joka toimiessaan ulkoministerinä toimi samalla myös metsäteollisuuden edunvalvojana ja siirtyi ministeriöstä Suomen Paperitehtaitten Yhdistyksen toimitusjohtajaksi. Ulkopoliittisia ja diplomaattisia suhteita myös käytettiin henkilötasolla hyväksi edistettäessä Suomen vientiteollisuuden etuja.

Oman osansa käsittelystä saa ”metsäteollisuuden arki”, mitä kautta teemaan lisätään myös mielenkiintoisesti paikallista ja jopa mikrohistoriallista väriä esittelemällä metsäyhtiöiden vaikutusta paitsi paikkakuntiansa talouteen myös niiden arkkitehtuuriin, kulttuuriin jopa ammattikoulutukseen. Sopivasti ”ripotellut” mikrohistorialliset – anekdoottimaisetkin – henkilöhistorialliset kuvaukset tuovat tekstiin osaltaan elävyyttä ja heijastavat ajan yleistä ilmapiiriä, ajan henkeä oivallisesti. Häggman esittelee havainnollisesti puunjalostus-

teollisuuden rakennemuutoksen tuomia käytännön seurauksia: Työn eri vaiheet ja tuotanto koneistuivat, toiminta organisoitui. Kansainväliset suhdanteet heilauttelivat puun kysyntää ja aiheuttivat lamaa, mutta yleisesti ottaen puuntuotanto ja puunjalostusteollisuus toivat entistä turvatumman toimeentulon ja vaurautta yhä useammalle.

Tehdasyhdyskuntien rauha ei kuitenkaan ollut rikkumaton: tehdaspatalnismi sai ehkä uusia muotoja, mutta kohtasi silti haasteen tehdastaajamien sosiaalisten rakenteiden monimutkaisessa hierarkiassa. Eräs kirjan mielenkiintoisimmista teemoista onkin tämän kerroksellisuuden selvittely: (yleensä) ruotsinkielinen ylin johto ja toimihenkilöstö muodostivat vastapoolin lukuisille suomenkielisille työntekijäportaille. Hieman kärjistäen voisi sanoa ”hajota ja hallitse” -politiikan olleen se periaate, jonka mukaan tehdasyhdyskuntia johdettiin. Erikoisosaamisesta palkittiin kuten myös lojaalisuudesta omalle firmalle sekä ammattiliittoon kuulumattomuudesta. Toisaalta kärjekkäimpiä mielipiteitä tai poliittista aktiivisuutta hyljensi myös se, että moni työläinen asui yhtiön edullisessa vuokra-asunnossa tai yhtiön maille rakennetussa omakotitalossa. Kolikolla oli kaksi puolta: työntekijöiden reaali-palkat kyllä vähitellen nousivat ja asuinolosuhteet paranivat, mutta ”puunjalostusteollisuuden työnantajilla oli työväenliikkeen parissa jatkuvasti huono maine”. Kommunisteiksi katsottujen kanssa ei edes keskusteltu, eikä Paperityönteki-

jain liiton edustajia päästetty – kirjaimellisesti – edes samaan neuvotteluhuoneeseen. Lakot ja lakkoyritykset murrettiin häikäilemättä erityisten, jyvaskyläläisen opettaja Martti Pihkalan johdolla vakinaistettujen lakonmurtajajoukkojen avulla (sittemmin nimitettiin Yhtymä Vientirauhaksi).

Kokonaisuutena tarkasteltuna Häggmanin kirja on hyvä kuvaus Suomen puunjalostusteollisuuden kehityksestä ja kytkeytymisestä yhteiskunnan rakenteisiin maamme itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä: kirjassa rakennetaan tiivis, osin kirjallisuuteen ja osin metsäteollisuuden lähteisiin pohjautuva kuva tämän teollisuudenalan kiistattomasta merkityksestä ja keskeisestä asemasta Suomen teollisuudessa, talouselämässä ja poliittisessa elämässä sotien välisellä ajanjaksolla.

Heikki Roiko-Jokela